GÖTEBORGS UNIVERSITET

Det nödvändiga HANDarbetet

Lisa Gerinder

LAU690

Handledare: Nike Karlsson, mfl. Kajsa G. Eriksson

Examinator: Henrik Benesch, Anna Carlsson

Rapportnummer: HT11-6030-10

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Det nödvändiga HANDarbetet

Författare: Lisa Gerinder

Termin och år: Höstterminen 2011

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Nike Nilsson, Catti Lundh, Susanne Westerberg och Kajsa G. Eriksson

Examinator: Anna Carlsson och Henric Benesch

Rapportnummer: HT11-6030-10

Nyckelord: handens arbete, tyst kunskap, multimodalitet, lek

Sammanfattning:

Min avsikt är att problematisera en konstnärlig process där du inte har tillgång till dina händer, jag visar detta med hjälp av otympliga trähänder i arbete. Jag använde mig av leken som metod och gestaltade med en film. Filmen avser att synliggöra den tysta kunskapen som kan sitta i händerna och den många gånger långa process som föregår ett konstnärligt skapande.
Kanske är mitt val av gestaltning med en film något motsägelsefullt, när jag vill betona handens arbete, då filmarbete består av mycket efterarbete vid datorn. Detta är också en av frågeställningarna jag vill belysa:

- Kan praktik och teori i skolan berika varandra utan att det sker på bekostnad av någondera?
- Är teknikbaserade utbildningsmaterial och mallar något som utarmar det individuella uttrycket eller kan det tvärtom befrukta det?

Film är ett medium som når ut till många och ligger i tiden med den nya läroplanens fokus på visuell kultur. Dessutom var det en utmaning för mig personligen. Jag vill hävda att min film har stor betydelse för bildläraryrket, särskilt under rådande skolpolitik, där den nya läroplanen tar bort bild som obligatoriskt ämne på gymnasiet. Med filmen vill jag visa elever på glädjen och tillfredsställelsen av att skapa med händerna.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

Inledning:
Motsägelser.....sid 4

Bakgrund/syfte:
En oroande eller ljusnande
framtid?.....sid 4

Teorianknytning:
Multimodalitet i undervisningen.....sid 5
Handens arbete.....sid 6
Tyst kunskap i undervisningen. Går det?.....sid 7

Metod:
Den allvarliga leken.....sid 8

Resultat:
Min gestaltningsprocess,
från förvirring till koncentration .....sid 9

Diskussion och slutsatser.....sid 15

Referenser.....sid 16

INLEDNING: Motsägelser

Trähänder/riktiga händer, förvirring/koncentration, nostalgi/framtidstro, teori/praktik, många röster/min egen röst, tråkigt/roligt, ordning/kaos, närhet/avstånd, tidspress/all tid i världen, individualitet/konformism, ledighet/arbete, tystnad/larm, hantverk/industriellt tillverkat, fråga/svar, privat/offentligt, ljus/mörker, hårt/mjukt och jag kan fortsätta i all oändlighet.
I vissa fall kan det ena inte existera utan det andra. För hur kan vi njuta av ordning om vi inte känner till kaos? Eller av ledighet om vi aldrig arbetat? Dessa motsägelser ger dynamik såväl i livet som i skapande verksamhet och har alltid inspirerat konstnärer. Jag hamnade själv i en motsägelse i min gestaltningsprocess när jag med absolut säkerhet visste att jag ville arbeta med händerna men satt ändå tillslut vid tangentbordet när jag redigerade min film. Går det att arbeta hantverksmässigt idag utan att hamna framför datorn? En annan motsägelse är hela denna uppsats som baseras på en gestaltande och praktisk del och på en teoretisk, att få ihop detta till en enhet har varit en utmaning. Min position är inte ett antingen eller perspektiv, utan jag är övertygad om att dessa motsägelser kan verka och finnas och berika varandra. Jag vill ge en röst åt den inte alltid synliga kunskapen som ofta är praktisk och inte alltid textbaserad.

BAKGRUND OCH SYFTE: En oroande eller ljusnande framtid?

I dagens skolpolitiska klimat ska allt gå snabbt och elever stressar igenom uppgifter och bildningsaspekten kan då gå förlorad. Det finns en risk att lärare förenklar och reducerar ner uppgifter för att hinna med allt, och det finns enligt min uppfattning en övertro på tekniska hjälpmedel. Denna utveckling tycker jag är oroande. Jag anser att det är den reflekterade erfarenheten som är viktig att betona hos eleverna och den kan och bör inte stressas fram. Jag menar att om vi inte har handens arbete och intelligens i fokus riskerar synen på hantverk och konst att ”snuttifieras”, som något som ”de andra” håller på med, som vi gör vid sidan av det andra viktiga teoribaserade arbetet och demokratiaspekten hotas. Alla elever har händer och jag anser att skolan har ett uppdrag och ett ansvar i att utbilda intelligenta händer. Det finns annars en risk i att vi tekniskt och industriellt kan tillverka allt finare material men att grundkunskaperna om materialet går förlorade hos allmänheten. Dessutom ökar sårbarheten i ett sådant digitaliserat samhälle, när vi lagt vår tillit och vår överlevnad i teknikens händer.

Som en motrörelse till denna utveckling möter vi alltfler unga människor som skapar,odlar och vägrar konsumera. Fler och fler inser värdet av handens arbete och i självständigheten av att utföra något själv. Det är glädjande och min förhoppning är att det är dessa unga vi ska lyssna till när nya läroplanen ska skrivas nästa gång.
Syftet med filmen är att på ett humoristiskt sätt visa en konstnärlig process, och på vikten av att ge elever den taktila känslan, den som sitter i händerna.

TEORIANKNYTNING: Multimodalitet i undervisning

Dagens skoldebatt tycks främst fokuseras på effektivitet och produktivitet och hur väl svenska elever står sig internationellt i ämnena matematik och naturvetenskap. Selander & Kress (2010, s. 14).
Denna fokusering på teoretiska kunskaper anser jag vara alltför ensidig och jag vill i min gestaltning poängtera vikten av mer praktikbaserade ämnen som bild och slöjd. I dessa ämnen utvecklar eleven sina kreativa sidor och använder flera sinnen när de reflekterar och samverkar med andra för att lösa problem. Detta är något värdefullt att ta fasta på när skolans värld blir alltmer mångkulturell. Handens arbete är universellt.
Med trähänderna vill jag också peka på faran att inte se varje elevs individualitet, de är även en symbol för en övertro på verktyg och då särskilt datorer. Och på faran med att rationalisera bort handens arbete i skolan. Tidsbrist och en snäv budget kan vara orsak till att lärare många gånger drar alla elever över en kam, de gör prover och tester, eleverna får arbeta enligt mallar och metoder. De förenklar ibland alltför kraftigt, kanske för att underlätta för sig själva och för att tillfredsställa skolledning och för att föräldrar ska få ett synligt resultat. Även de högre designutbildningarna presenterar mallar hur studenter strategiskt ska tänka när de skapar. Detta riskerar att likrikta vår unicitet. Jag har själv stött på denna problematik flera gånger och i olika sammanhang, både som student och i arbetslivet. Vid ett tillfälle innan jul när jag arbetade extra på en förskola var det en pojke som ville göra en kikare av föräldrars insamlade toarullar, han arbetade noggrant och var mycket koncentrerad. Plötsligt blev han avbruten av en förskollärare som slet kikaren mitt itu och sa med myndig stämma: Nu gör vi en tomte! Detta tillfälle gjorde mig förskräckt och den pojkens kreativitet fick sig säkerligen en törn och i min gestaltning fick han trähänder. Händer som inte känner, händer som famlande håller i pennan, händer som bara gör som läraren säger. För vad är en skola utan den enskilda elevens röst?

Multimodal kommunikation eller kommunikation med olika slags tecken och olika slags medier blir allt viktigare, den tidigare särställning som verbalspråkliga uttryck haft för lärande kompletteras numera med andra betydelsefulla teckenvärldar som bilder, filmer och musik. Selander & Kress (2010, s. 28).
Det finns inte ett enda rätt sätt att lära ut utan det är viktigt att som lärare vara flexibel i sin undervisning och variera undervisningssätten, att inte ensidigt hävda en enda pedagogisk synvinkel. Claesson (2008, s. 18-19).
Rent praktiskt betyder ett multimodalt förhållningssätt att som lärare använda sig av både bild, text, ljud, film och olika material för att därmed stimulera flera sinnen hos eleverna. Detta förutsätter mindre klasser och kanske lite mer planering i ett inledningsskede men är en nödvändighet om skolan ska hänga med i samhällsutvecklingen och inte vara en isolerad miljö där elever får kunskap de inte har användning av i det verkliga livet. Samtidigt är min åsikt den att skolans värld inte ska marknadsanpassas. Detta är en balansakt i sig och min förhoppning är att även skolpolitiker i framtiden har ett multimodalt förhållningssätt såtillvida att de ser nödvändigheten av både praktik och teori när de skriver läroplaner.

Handens arbete

En pedagog som främst förknippas med handens arbete är den amerikanske pedagogen och filosofen John Dewey 1859- 1952 .Han är känd för uttrycket ”learning by doing” utan att själv ha myntat det. Forssell (2005, s. 90).
Du lär genom att göra vilket också är en av mina övertygelser. Du kan inte läsa en instruktion och sen veta hur du ska måla. Du kan inte googla fram ett självporträtt. Det är genom att själv hålla i penseln som du erhåller konstnärlig kunskap.
Dewey skriver: Om vi introducerade praktisk handling, tillverkning och konstruktion i skolarbetet skulle vi märka att eleverna blev mer engagerade i allt, också i det intellektuella och kulturella. En skola för alla bör inte ensidigt hävda värdet av det abstrakta och det intellektuella. Han var också kritisk till det klassiska klassrummets traditionella ordning med rader av fula bänkar. Allt är arrangerat för att underlätta hanterandet av eleverna som ett kollektiv utan hänsyn till den enskilda elevens behov. En sådan skola är centrerad på läraren och skolboken och inte på elevens liv, drivkrafter och aktiviteter. Dessa borde istället skolan ta tag i och ge dem en inriktning menade Dewey. Han förespråkade istället en skola av

verkstadskaraktär präglad av en viss oordning, prat och fysisk rörlighet, en skola där arbetet utgör navet. Hantverket stimulerade konstruktiv fantasi, logiskt tänkande och verklighetsförankring. Forssell (2005, s. 87-93). Han var före sin tid och jag menar vi har honom att tacka för att människors intressen och behov idag är en given utgångspunkt i all undervisning.

Men jag anser att det fortfarande finns mycket kvar att göra, och jag är oroad över rådande skolpolitik där man tar bort bild som ett obligatoriskt ämne på gymnasiet. Kommer framtidens elever inte se skillnad på reklam och konst? Eller på en hantverksmässigt tillverkad produkt och en industriellt framtagen? Ofta beskrivs handens arbete som ett kroppsarbete, som ett arbete i motsats till ensidig textbaserad undervisning.

I Lgr11 förekommer uttrycket ”manuellt och intellektuellt arbete i förening,” om slöjd. När olika kunskapsformer snarare är varandras förutsättning än varandras motsatser. Skolverket (2011, s. 7).

Dagens hjärnforskning visar också att fysisk aktivitet stimulerar lärandet.

Rörelsen förknippas oftast med händerna, händerna som utför något praktiskt. Det praktiska arbetet avser att skapa förståelse och nyfikenhet och gör att eleverna minns något bättre. Claesson (2008, s. 39).

Tyst kunskap i undervisningen? Går det?

Begreppet tyst kunskap är det som kan göras omedvetet men inte behöver vara omedveten, det som inte alltid låter sig artikuleras. Det är ett kunnande som i vår textbaserade verklighet inte så lätt uppmärksammas. Molander talar om ”den kunskap som inte fått röst, den tystade kunskapen”. Molander (1995, s. 35).

Wittgenstein menade att allt inte går att säga, att det finns kunskap som inte kan verbaliseras. Wittgenstein, L (1981). Hur skriver du en beskrivning till ett fantastiskt partitur? Eller en instruktion hur du målar av en katt?

I min gestaltning betonar jag handens kunskap, allt kan inte artikuleras. Jag vill uppmärksamma kunskap och kunnande som inte är textbaserad men väl medveten.

Vi kan något för att vi gjort det tusen gånger förut. Det sitter i ryggmärgen, i händerna. Det är också en annan motsägelse jag vill belysa. För hur undervisar man i tyst kunskap? Jag vill hävda att det går trots motsägelsefullheten i påståendet. Kunskaper förmedlas oftast via orden, men kan också sitta i dina händer. Jag visar eleven hur han håller stickningen, det förmedlas

inte via text. Den tysta kunskapen kan också förmedlas till eleven genom att ge dem tid, tid till reflektion, tid att känna efter. Tid är något centralt i skapande verksamhet.
Att arbeta med något under en längre tid kräver koncentration, tid och koncentration blir varandras förutsättning. Det finns även ett påtagligt fysiskt moment i den stränga koncentrationen. Den måste vinnas genom träning. Holmgren & Bondeson (2007, s.24).

METOD: Den allvarliga leken

Då jag är relativt trygg i min konstnärliga bakgrund vågade jag använda mig av leken som metod. En i min mening ofta i lärandesituation underskattad metod.
”Det sägs att konstnärer är barn som aldrig slutat leka, att de gjort om leken till ett yrke. Kanske låter detta trivialt att likna konstnärens arbete vid lek, men barnets lek är på största allvar likaså konstnärens.” Holmgren & Bondeson (2007, s. 54).
Lekens motsats är inte allvaret. Lekar och spel är ofta mycket allvarliga, somliga på liv och död, och många lekar är grymma. Lekens motsats är snarare nyttan. Asplund, J (1987, s. 55).
Paradoxer och motsatser är också något som ofta används i humor. Vi skrattar när det lilla barnet uttrycker sig som en vuxen, eller åt vuxna när de beter sig som barn. Då jag själv ställs inför en svår uppgift brukar jag använda mig av humor för att avdramatisera eller lätta på bördan. Detta är självklart inget jag gör medvetet utan kommer intuitivt. I mitt framtida läraryrke vill jag visa och inspirera elever att det är roligt att skapa. Dessutom är humor och lek universellt. Men vad man tycker är roligt är ofta väldigt individuellt.
En annan referens värd att nämna är psykoanalytikern och barnläkaren Donald Winnicott (1896-1971), som menar att leken är en universell företeelse som hör ihop med hälsa. Han talar om att leken utvecklas i något som kallas mellanområdet, ett särskilt psykiskt område i människans inre som medger ett skapande förhållningssätt till världen. Lek är enligt honom inte fantasi och inte yttre verklighet utan något mitt emellan, ett lekområde, där barnet har magisk kontroll. Han hävdar vidare att lekandet befordrar barnets utveckling inom alla områden. Winnicott, D,W (2003).
En historiker vid namn John Huizinga hävdade att varje kultur som tar död på leklynnet därmed tar död på sig själv. Berg, L-E (1992, s. 10).
Utifrån min frågeställning: Vad händer med det individuella konstnärliga uttrycket om skolan sätter för stor tilltro till redskap, mallar, metoder och datorer? Anser jag att valet av leken som metod stämmer väl in. Då dess utfall alltid är osäkert. Asplund (1987 s. 63).

Vad gäller min andra frågeställning: Är teknikbaserade utbildningsmaterial och mallar något som utarmar det individuella uttrycket eller kan det tvärtom befrukta det? Så hade jag kunnat använda en annan mer lämpad metod, filmarbete är inte ett utpräglat handarbete. Men jag ville göra något jag inte tidigare gjort, och jag är övertygad om det motsägelsefulla i att göra en film om handens betydelse i konstnärliga processer har större genomslag än om jag täljt eller målat.

RESULTAT: Min gestaltningsprocess, från förvirring till koncentration

Jag ville från början gestalta sinnenas betydelse, om min övertygelse av att ju fler sinnen som är aktiva i undervisningen, desto större inlärningsförmåga. Och jag ville använda mina händer. Min första idé var att jag skulle använda mig av hantverksmässiga tekniker och avbilda en näsa, ett öra, en mun, ett öga och en hand. Jag började med att såga ut några trähänder i plywood som skulle skildra handen och känselsinnet. Dessa linoljade jag så att de skulle dofta och förstärkte därmed luktsinnet också.

trähänder

jag sågar

Jag blev själv ganska förtjust i händerna men visste inte riktigt vad jag skulle göra med dem. Tiden var knapp och nu var det dags för handledning där jag uppmanades att göra en film, och då jag själv kände att min tidigare gestaltningsidé riskerade att bli för pedagogiskt präktig och bakåtsträvande så nappade jag.

Lgr11 betonar att eleverna i bildundervisningen ska få erfarenheter av visuell kultur där film, foto, design, konst, arkitektur och miljöer ingår. Dessutom var det en utmaning att göra något nytt som jag inte gjort tidigare. Jag skrev först ner några stödord om olika faser jag själv stött

på i mitt yrkesliv som designer: ”preparation,” ”knowledge,” ”take a break,” ”after work,” ”making business,” ”achivement,” ”play,” ”let go,” ”preparation,” ”conclusion,” ”chaos,” ”self esteem” och ”it takes two to tango”. Efter en kill your darlings process valde jag ut följande ord:
self esteem, - Självkänsla måste du ha för att tro på din idé, dina elever och dig själv.
I filmen skildrat humoristiskt med någon som klappar sig själv med trähänderna på ryggen.

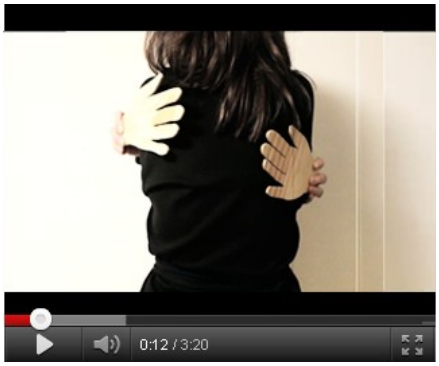

self esteem

preparation – Förberedelse är nödvändigt för att kunna möta oväntade händelser som alltid inträffar i skolans värld. Här skildrat med en person som borstar håret med sina trähänder.

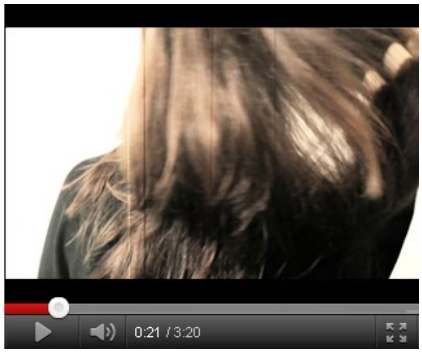

preparation

hello, goodbye – Hej, hejdå säger vi när vi möter varandra, vi bekräftar varandra för att skapa förtroende och tillit i klassrummet. Två personers trähänder möts och klappar varandra, för att därefter ta avsked.

hello, goodbye

asking questions – Du ställer frågor för att få kunskap om hur du ska göra, varför du ska göra det och när du ska göra det. En trähand skriver Why? på ett kollegieblock.

asking questions

knowledge - Kunskap om ditt ämne är avgörande för att kunna ha något att förmedla. Efter du ställt dina frågor har du kunskap om något. Här skildrat av att någon med sina trähänder lyfter upp ett äpple från en bok och tar en tugga.
Äpplet som metafor för kunskap. Selander & Kress (2010, s. 16).

knowledge

it takes two to tango – Det krävs två för en tango, det är ett engelskt uttryck, för att dansa tango behöver man vara två. Jag menar att skapandets glädje ökar vid interaktion med den andre. Här illustreras också det mellanliggande fältet, som delvis är oberoende av de två individerna. Berg (1992, s. 11-12).

it takes two to tango

chaos – Kaos kan lätt uppstå i skapande processer med flera personer inblandade. I filmen skildrat av att någon med sina trähänder kämpande försöker lägga tillbaka kunskapens äpple på sin plats. Kanske hon ångrar sig och inte vill veta mer?

chaos

take a break – Ta en paus, är välbehövligt efter kaos för att få ”nya ögon” nästa dag.

take a break

guidance - Handledning är bra när du känner dig villrådig hur du ska fortsätta. Men kan också vara splittrande och förvirrande. Det är viktigt att urskilja vad man ska och inte ska lyssna till. Detta är något du lär dig genom erfarenhet.

guidance

skills - Färdigheter får du av erfarenheter av flera års praktisk tillämpning. Här skildrat av att en frisör med trähänder friserar en annan person.

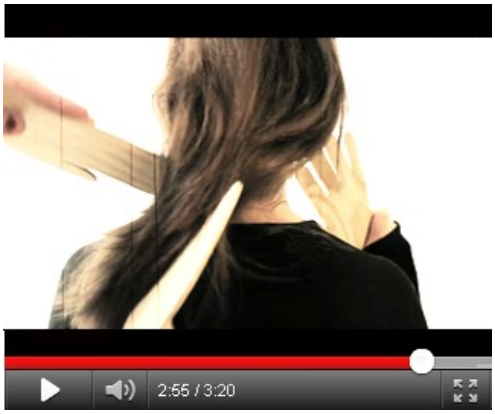

skills

let go – Släppa taget, ibland är det bäst att låta något vara som det är. Eller du släpper dina trähänder och bejakar din egen unicitet, du får kontakt med ditt eget skapande!

let go

conclusion - Du skapar något med dina egna händer där du har full närvaro. Själva slutresultatet, lösningen eller verket.

conclusion

Dessa faser kan variera i ordning från individ till individ, vissa faser kanske inte ens är med. Att orden var på engelska var för att jag utgick från Dewey´s uttryck: ”Learning by doing”, d.v.s du lär genom att göra. Forssell (2005, s. 90).
Jag bjöd sedan hem några vänner och vi dramatiserade kring dessa ord med trähänderna framför en riggad kamera. Detta var kul och hade drag av lek i sig.
Leken är frivillig, den utspelas på en speciell plats, den har regler, den har en början och ett slut och den är spännande, dess utfall är alltid osäkert. Asplund (1987 s. 63).
När jag sedan tittade på sekvenserna i kameran försökte jag bringa ordning i kaos genom att ge dem de olika rubrikerna. Därefter påbörjades redigeringsarbetet och den tidigare nämnda paradoxen infann sig i och med att jag ändå tillslut satt framför datorn, jag som ville arbeta med händerna. Men det var bara att bita i det stundtals sura äpplet, och koncentrera sig på att få det färdigt tills nästa handledning. Att inte behärska något till fullo kan ibland innebära att förhålla sig fri till det. Du är inte bunden till hur-man-brukar-göra, eller till tradition och konvention. Jag lade slutligen på ett stumfilmsfilter för att de förklarande orden emellan scenerna påminde om stumfilm, detta förstärkte ytterligare mitt tema med den tysta kunskapen som kan sitta i händerna. Musiken jag valde är Mozart, Rondo Alla Turca.
Filmen visar det komiska och paradoxala i att utföra vardagliga göromål med stela trähänder, för att avslutas med en scen där en konstnär skapar med sina egna händer.

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Den deskriptiva formen på filmen blev en motsägelse i sig. De olika faserna jag tagit upp är inte menat som en mall utan som en beskrivning hur en konstnärlig process kan se ut. De olika stegen kan samverka samtidigt under kort tid när du tar konstnärliga beslut vid staffliet, notstället eller symaskinen. De kan också pågå under utdragen tid, och ser givetvis olika ut från individ till individ. En del arbetar frenetiskt och har massor med material att sålla bland vid en redovisning, andra ruvar länge innan de gör något. Somliga behöver mycket handledning och inspiration, andra tystnad. Inget i detta är rätt eller fel, min slutsats är att det konstnärliga skapandets process är högst individuellt. Faserna i filmen kan också stå för det idoga nötandet vid inlärning att öva åter öva. Att ge skapandet tid.
Nu såhär i efterhand ser jag att filmen är inriktad på ett slutresultat. Att nå fram, komma i mål, bli klar, hitta lösningen, få svaret. Därför lade jag på slutet till: To be continued...

För att visa att processen bara börjar om vid nya inlärningstillfällen i livet. Jag hoppas att jag med filmen gett den tysta kunskapen som kan sitta i händerna en röst i skolans teoribaserade värld. En slutsats jag fått i sammanhanget för att återknyta till mina frågeställningar i inledningen är att teori och praktik kan berika varandra utan att någondera tar all uppmärksamhet, en annan är att konstnärlig gestaltning inte går framställa enligt en mall då processen är högst individuell. En tredje slutsats är att tekniken kan berika skapandet om den används som ett medel och inte som en utgångspunkt. Jag har även blivit tryggare med leken som metod i konstnärlig framställning och jag hoppas kunna använda den i mitt blivande yrke som bildlärare. Slutligen är min förhoppning att handen får en renässans då kreativa händer är grunden för vår kultur och civilisation!

REFERENSER

Asplund, Johan (1987) *Det sociala livets elementära former*, Bokförlaget Korpen Göteborg

Berg, Lars-Erik (1992) *Den lekande människan,* Studentlitteratur AB, Lund

Bondeson, Nina & Holmgren, Marie (2007) *Tiden som är för handen – om praktisk konsttillverkning,* Hoops! & Hdk, Göteborgs Universitet

Claesson, Silwa (2009) *Lärares hållning*, Studentlitteratur AB, Lund

Forssell, Anna (2005) *Boken om pedagogerna*, Liber AB, Stockholm

Molander, Bengt (1993) *Kunskap i handling*, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg

Selander, Staffan & Kress, Gunther (2010) *Design för lärande – ett multimodalt perspektiv,* Norstedts förlag

Skolverket (2011) *Kommentarmaterial till kursplanen i slöjd och bild*, Stockholm